

„HET DILUVIUM VAN WEST-DRENTHE”.

ZOO heet de verhandeling, die Dr. H. van Capelle aan den Bisschopsberg en omgeving, aan de omstreken van Havelte en Uffelte, wijdde. Deze inleiding is in hoofdzaak aan die verhandeling ontleend.

Het is een morainelandschap, dat zich uitstrekt aan den Westkant van de Beilerstroom (Havelter Aa of Oude Vaart) en waarvan de Bisschopsberg en de Havelterberg de eindmorainen vormen.

Aan den Westkant worden zij begrensd door een zandverstuivingslandschap met zooveel steenen en steentjes „dat wij somtijds als op een grintweg meenen te gaan” zegt Dr. v. C.

Aan den Oostkant van het morainegebied ligt een keileemvlakte, waarvan ook de esschen geprofiteerd hebben.

Het geheel is omgeven door heidezand, dalzand en venen.

In deze streek nu, waar tot voor weinige jaren alles nog heide of bevoeiingsgebied was (de tot voor kort nog onverdeelde Havelter en Uffelter Made) wordt in de laatste tijd zooveel gegraven en gewoeld, dat er schatten blootkomen „voor een beginnend geoloog om van te watertanden”.

In de eerste plaats dan de vergraving van de Beilerstroom.

Deze stroom met z'n meanderloop wordt nu een stroom met flauwe bochten. En aardig is het te zien, hoe de natuur zich verzet en strijdt voor haar recht: haar levensloop zelf te bepalen.

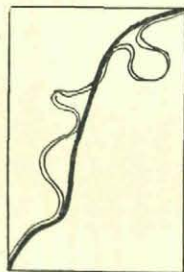

Fig. 1.

De zachtglooiende oeverkanten, die door werkloze Hagenaars, Emmenaars enz. zoo keurig netjes met graszoden zijn afgedekt, vertoonen al weer gapingen, de oever wordt al weer ondermijnd. Wel zijn overal stuwdammen van bazalt en beton gemetseld, die alleen het bovenste water overlaten en zoo den te snellen stroom keeren, maar het helpt niet afdoende, de stroom zoekt zelf zijn weg.

Bekijkt men nu het geologisch kaartje achter in de genoemde verhandeling van Dr. v. Cappelle, dan blijkt dat op twee plekken n.l. te Havelte en te Uffelte, het keileemgebied zich *over* den Beilerstroom voortzet.

Stroomt op andere plaatsen de stroom door het witte smeltwaterzand, op deze beide plekken breekt hij door het keileem heen.

En juist op deze plekken heb ik mijn eerste schatten verzameld, van den tijd dat ik nog geen fijnkorrelige graniet van zandsteen wist te onderscheiden tot den lateren, dat de grootste moeilijkheden in de „zwarte steenen” bestonden, de tijd dat ik telkens weifelde en *nòg* weifel tusschen dioriet, gabbro, diabaas, amfiboliet

Een telkens terugkerende verrukking waren echter de mooie steenvondsten

en de Heer Van der Lijn te Amersfoort, de schrijver van „ons Keienboek” en de Heer van Aggelen te Wageningen de enthousiaste steenenliefhebber, amanuensis van Prof. van Baren, waren gelukkig steeds bereid, mij met raad en daad bij te staan.

Het aardige is, dat de steenen hier in groepen liggen, zoodat ik, als ik na een bezoek aan een museum met vernieuwden moed er op uitrok, gewoonlijk dadelijk wist, waar ik zijn moest.

Zoo vond ik de prachtige stukken pegmatiet met orthoklaasvlakken van een centimeter of drie en de fijne apleten, meest mooi gerold, haast alle in het

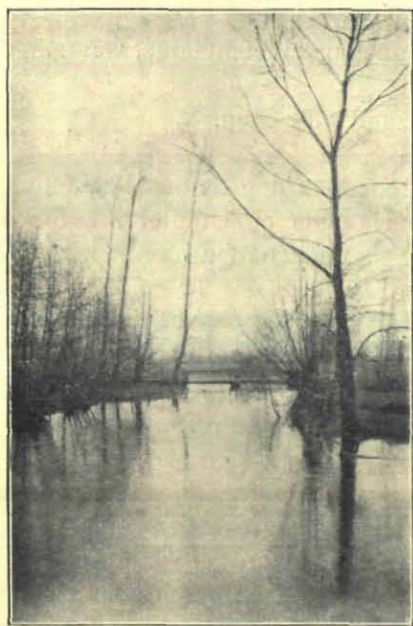

Fig. 2. De Beilerstroom bij Uffelte, vóór z'n vergraving.
Foto Mej. FOPMA, Uffelte.

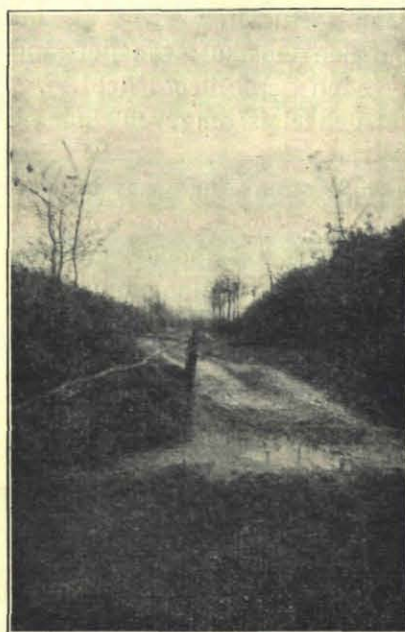

Fig. 3. Wegje bij de Oude Vaart.
Foto Mej. FOPMA, Uffelte.

Uffelter keileemgebied, aan dezen (d.i. de naar Uffelte gekeerde) kant van de Oude Vaart. Een eind verderop zit het vol met porfieren, vooral roode Oostzeeporfieren. Meer in de buurt van het „Oude Schut” aan den Overkant van de Oude Vaart wemelt het van dioriet, bazalten, gabbro's, diabaas e. d.

De mooiste vondst was echter aan den overkant van de Oude Vaart, rechts van den straatweg naar Ansen, *daar ligt namelijk een compleet kalksteen terrein* midden tusschen de blauwige keileem. Ik zou wel door rondvragen willen informeeren, of deze kalksteengebieden op zandgronden meer voorkomen. Het is een oeverstrook van een meter of dertig, veertig lengte. Hier vindt men kalksteenen in alle grootte, voornamelijk in twee kleuren: geelachtige en blauw-

groene. Vooral de laatste wemelen van fossielen in de eerste komen ze meer vereenzaamd voor, maar ook meest grooter. Alle zijn ze gaaf en mooi glad, sommige met gletscherkrassen.

Eén dikke rolsteen lag er van een kwart kubieke meter haast, een geelgrijze, met een enkel fossiel in de brokken (orthocerenkalk?).

En dan veel groen-blauwe brokken van hoogstens een dM met veel schelp-indrukken of slakkenhuisjes, sommige compleet een schelpenbreksie. Hier, in deze blauwige keileem was het, dat mijn zoutzuurfleschje omviel en de heele leem begon te bruisen, zoo kalkrijk is die. Deze plek blijft van den zomer zoo liggen, maar daarna wordt de leem over 't land verspreid, het zou jammer wezen, als ze vóór dien tijd niet door meerdere liefhebbers werd bezocht.

Het Havelter keileemgebied daarentegen — aan deze zijde van de Oude Vaart gelegen — is vooral een rapakivigebied. Rapakivi komt hier trouwens in deze omgeving meer voor, maar meest verweerd en onduidelijk, hier echter is het frisch en mooi: de roode orthoklazen met de witte plagioklaasmantels er omheen hebben hun kleur nog behouden, het geheel is nog mooi steenrood. Aardig is, dat dit terrein in den volksmond niet anders bekend is dan als „de Leemgraven”, van deze leem werden n.l. vóór honderden jaren de steenen gebakken benoodigd voor den bouw der oude Havelter Kerk.

Dit is het eene eldorado. Het andere wordt echter gevormd door al de ontginningen der laatste jaren, al de heidevelden, waar de ploeg met den tractor wordt aangezet.

Daar liggen de steenhoopen langs de kanten, daar vond ik bij één akker zeven stukken buizenzandsteen, zelfs één exemplaar van de zeldzame soort *Scolithus errans*.

Ook vond ik een prachtige Chiasmazandsteen (?), paarsgrijs, met duidelijke rechte gelaagdheid en mooie golvende infiltratiestrepn er dwars doorheen 't geheel kwartsietisch; (fig. 4).

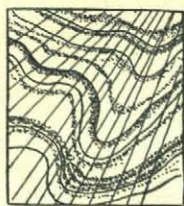

Fig. 4.

't Is een brok van 2 dM lang, één breed en hoog, „om op de kast te pronk te zetten”, zei één van m'n kennissen.

Deze akker leverde wel bijzonder veel op, ik vond er ook een kwartsietischen zandsteen met kriskrasgelaagdheid (fig. 5).

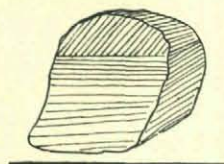

Fig. 5.

Later vond ik er nog een dergelijke bij, maar bij een anderen akker.

Zoo vond ik ook een paar elaeoliet-syenieten (de eene gedetermineerd door den Heer v. d. Lijn) en eenige granulieten. Uit een ontginning kwam een mooie windkei voor den dag.

Gletschermolensteenen zijn hier schaars, ik vond er één, maar geen mooie, zoo groot als een Edammer kaasje, van kwartsiet.

Haast de helft van alle steenen die men hier opraapt vertoonen min of meer duidelijke gletscherkrassen.

Sommige zijn schitterend mooi en diep, in twee elkaar snijdende richtingen,

maar dan zijn het gewoonlijk logge, onhandelbare stukken van een kwart meter lengte en meer. Een paar prachtige exemplaren werden uitgegraven op den Havelterberg, bij het graven van de fondamente van het „Hunnehuis”, het nieuwe gebouw der A. J. C.

Met een paar mooie rolsteenen en een groot brok rapakivi vormen zij den grondslag voor het natuurhistorisch museum van het „Hunnehuis.”

Tot slot nog iets over de vuursteenen, die men hier vindt.

Op blz. 158—159 van het Keienboek van Van der Lijn staat: „*De vuursteenen zelve zijn niet rijk aan fossielen* (onderstreeping van mij v. d. K.); soms bevatten ze nog een fraaie kiezelkern van een zeeëgel, een verkiezelde zeelelie-

Fig 6 Een uitlooper van den Havelterberg.

Foto J. H. BRAAKSMA, Uffelte.

steel, eenige bryozoën, een opvulling van een slakkenhuisje zooals van *Voluta*, een afdruk van *Rhynchonella* of een *Pecten*, *maar men moet heel wat vuursteenen oprapen, om een fossiel aan te treffen*” (onderstreeping van mij v. d. K.).

Dit is voor Uffelte niet juist. Bijna ieder stuk dat men opraapt wemelt letterlijk van vele, deels ondefinieerbare, tandschelpjes, bryozoën en dergelijke, waartussen duidelijk herkenbare koraalveldjes.

Schelpafdrukken, steelsponsjes, zeeleliestengels vindt men ook dikwijls, zij het meestal niet meer dan één schelpafdruk in één stuk.

Ten slotte wil ik eindigen met den wensch, dat vele amateur geologen in Uffelte en Havelte eens een kijkje mogen gaan nemen, de streek is het waard; reeds Dr. v. Capelle in zijn genoemd boekje roemt den grooten steenenrijkdom van deze streken.

Uffelte.

K. V. D. KLEY.